

Skånska kärleväxter i Natura 2000

www.m.lst.se

Miljö och kulturmiljö
Göran Mattiasson

Skånska kärleväxter i Natura 2000

Göran Mattiasson
Miljöenheten
Länsstyrelsen i Skåne län

Titel: **Skånska kärlväxter i Natura 2000**

Utgiven av: Länsstyrelsen i Skåne län

Författare: Göran Mattiasson
Miljöenheten
Länsstyrelsen i Skåne län

Beställningsadress: Länsstyrelsen i Skåne län
Miljöenheten
205 15 Malmö
Tfn: 040-25 20 17

Copyright: Innehållet i denna rapport får gärna citeras eller refereras med uppgivande av källa.

Upplaga: 200 ex.

ISBN: 91-85363-15-4

Tryckeri: Länsstyrelsen i Skåne län, Malmö 2004

Omslagsbild: Sandnejlika Foto, samtliga foton i rapporten: Åke Svensson

Innehållsförteckning

Förord	7
Inledning	8
Natura 2000	9
Habitatdirektivet	9
Gynnsam bevarandestatus	10
Skånska kärlväxter i Natura 2000	11
Dvärglåsbräken (<i>Botrychium simplex</i>).....	12
Flytsvalting (<i>Luronium natans</i>).....	14
Gulyxne (<i>Liparis loeselii</i>).....	16
Kalkkrassing, (<i>Sisymbrium supinum</i>)	21
Sandnejlika (<i>Dianthus arenarius</i>).....	22
Sjönajas, (<i>Najas flexilis</i>).....	24
Litteratur	25

Förord

Att bevara biologisk mångfald, d v s arter och deras livsmiljöer är en av samhällets viktigaste uppgifter. Skyddet av biologisk mångfald är en samhällsövergripande uppgift för alla. Riksdagen har beslutat att alla arter långsiktigt ska finnas i livskraftiga bestånd.

Sverige har genom EU-inträdet 1995 förbundit sig – liksom alla andra länder i EU - att genomföra Natura 2000, d v s att skydda ett nätverk av områden med särskilt hotade biotoper, växt- och djurarter. I åtagandet ingår också att skapa en gynnsam bevarandestatus för dessa biotoper och arter. Varje land ska regelbundet vart 6:e år rapportera till EU hur områden och arter utvecklats.

I Skåne har Regeringen anmält såväl områden med biotoper som arter till Natura 2000. Denna rapport redovisar bakgrundsdata och tillståndet för de sex kärlväxter som finns i Skåne. En årlig uppföljning av arternas utveckling i landskapet ger ett underlagsmaterial för att Länsstyrelsen ska kunna redovisa hur tillståndet för dessa i EU särskilt hotade och skyddsvärda växtarter utvecklas.

För att dessa arter ska kunna få ett skydd både inom utpekade Natura 2000-områden men också i landskapet i övrigt har kommuner och myndigheter genom sin planering ett stort ansvar. För att allmänhet, organisationer och myndigheter ska kunna rapportera nya fynd av Natura 2000-arter till Länsstyrelse, ArtDatabank eller annan registerhållande myndighet eller organisation redovisar rapporten arternas redan kända förekomster. Viktigast är att berörda markägare får kännedom om arternas förekomst och att de skyddar arterna och deras växtplatser.

Göran Mattiasson är huvudförfattare till denna rapport. Vi vill tacka alla som på olika sätt bidragit med underlag till rapporten.

Rapporten finns på Länsstyrelsens webbplats www.m.lst.se men kan också beställas hos Länsstyrelsen i Skåne län, Miljöenheten, 205 15 Malmö, (tel 040/044 – 25 22 22).

Inledning

Natura 2000 heter det nätverk av skyddsvärda områden som alla EU:s medlemsstater ska bidra till att skapa enligt två av EU:s direktiv (lagar), Habitatdirektivet och Fågeldirektivet. Syftet är att bidra till bevarandet av den biologiska mångfalden inom gemenskapen. Som medlem i EU har Sverige åtagit sig att se till att naturtyperna och arterna har gynnsam bevarandestatus, d v s att de finns kvar i en långsiktigt hållbar omfattning genom att vidta bevarandeåtgärder.

För att kunna följa utvecklingen av Skånes sex kärlväxtarter i Natura 2000 har data om arternas förekomst samlats in, sammanställts och redovisats i denna rapport. Miljötillståndet på och kring arternas växtplatser ska dokumenteras, uppgifter om arternas antal ska finnas liksom vad man kan göra inom naturvården och samhällsplaneringen för att skydda och vårda dessa arter och deras miljöer. Detta är en förutsättning för att i framtiden kunna följa upp och utvärdera utvecklingen samt bedöma arternas status.

Denna rapport bygger på artikeln ”Skånska kärlväxter i Natura 2000” i Botaniska Notiser 2002 (vol 135:1) av Göran Mattiasson.

Länsstyrelsen avser följa upp arternas utveckling under kommande år och därmed få underlag för att kontinuerligt kunna aktualisera rapporten. Denna rapport redovisar situationen för de berörda arterna 2003.

Natura 2000

”På medlemsstaternas europeiska territorium pågår en ständig försämring av livs-miljöerna, och ett ökande antal vilda arter är allvarligt hotade. Eftersom de hotade livsmiljöerna och arterna utgör en del av gemenskapens naturliga arv och hoten mot dem ofta är av gränsöverskridande karaktär, är det nödvändigt att vidta åtgärder på gemenskapsnivå för att bevara dem”.

Med medlemskapet i Europeiska unionen blev habitatdirektivet och fågeldirektivet bindande för Sverige. Enligt dessa två lagar ska livsmiljöer och djur- och växtarter skyddas i många olika områden runt om i Europa. Det är detta europeiska nätverk av biologiskt värdefulla områden, som kallas Natura 2000. Direktiven innebär dels ett skydd för områden, dels ett skydd för arter. Dessa områden, som är av riksintresse, ska i skyddsarbetet prioriteras enligt den lagstiftning som gäller idag. Syftet är framför allt att gynna och bevara vissa typer av livsmiljöer och ett antal särskilt skyddsvärda vilda djur- och växtarter.

Nätverket Natura 2000 ska skapas genom en särskild procedur, där bland annat varje medlemsstat identifierar platser som är viktiga för att bevara livsmiljöer och arter som omfattas av direktiven och utser dessa till särskilda bevarandeområden. Det handlar om livsmiljöer vars naturliga utbredningsområde inom gemenskapen är mycket litet eller har krympt avsevärt, till exempel torvmossar, hedmarker, sanddynor och livsmiljöer i kust- eller sötvattensområden. Bland arterna av gemenskapsintresse återfinns en rad svenska djur och växter vars långsiktiga överlevnad är hotad.

Medlemsstaterna måste upprätta ett visst skydd för dessa områden. Varje medlemsstat får själv välja vilka sätt som ska användas inom det egna landet. Områden kommer således att omfattas av regelverk eller kontrakt och – när så är lämpligt – skötsel- och förvaltningsplaner. Direktiven innebär vidare att arter av djur och växter ska skyddas genom bestämmelser om bland annat förbud mot att döda, fånga, samla in eller störa arterna.

Habitatdirektivet

I Habitatdirektivet anges vissa kriterier enligt vilka medlemsstaterna i EU ska föreslå en lista över områden, som ska ingå i Natura 2000. Det är områden där det finns sådana livsmiljöer och arter, som anges i direktivets förteckningar. Varje medlemsland ska bidra till bildandet av Natura 2000 i proportion till storleken av de livsmiljöer arterna har

inom landet. Listan ska lämnas till EU-kommissionen tillsammans med uppgifter om varför områdena tagits upp på listan. I Sverige gäller att så snart svenska regeringen föreslagit hos EU-kommissionen att ett område ska ingå i Natura 2000 omfattas detta av särskilda lagbestämmelser, som innebär att skyddet av området prioriteras.

Kommissionen ska utifrån medlemsstaternas listor och tillsammans med varje stat ta fram ett utkast till en lista över områden av gemenskapsintresse. Så snart ett område har förts upp på denna lista, ska området skyddas. Listan ska därefter antas av kommissionen. När ett område har valts ut utser medlemsstaten området till särskilt bevarandeområde. Varje land ska senast i juni 2004 ha utsett särskilda bevarandeområden för dessa livsmiljöer och arter.

Medlemsstaterna ska vidta lämpliga åtgärder för att förhindra att livsmiljöerna försämras och att arterna störs, om det kan betyda att Habitatdirektivets mål inte nås. Habitatdirektivets skyddsbestämmelser gäller också för områden som är skyddade enligt Fågeldirektivet.

Sverige ska övervaka bevarandestatus och regelbundet rapportera till särskilda kommittéer om hur arbetet utvecklats för att skydda livsmiljöer och arter.

Gynnsam bevarandestatus

Gynnsam bevarandestatus är ett viktigt begrepp i Natura 2000. Det innebär att naturtyper och arter ska finnas kvar långsiktigt och i en omfattning som garanterar fortlevnaden. Bevarandeåtgärder ska vidtas för att bibehålla eller utveckla sådana förhållanden.

I klartext betyder det att om bevarandestatus för en livsmiljö ska vara gynnsam måste dess utbredning vara stabil eller ökande, och de speciella förhållanden som livsmiljön behöver och dess typiska arter förväntas finnas kvar även i framtiden.

För arter innebär gynnsam bevarandestatus att man förväntar sig att arten kan vara livskraftig även i framtiden, att artens utbredning inte minskar och att de livsmiljöer som arten vill ha finns i tillräcklig omfattning.

När det gäller beslut som kan påverka ett Natura 2000-område ska statliga och kommunala myndigheter bevaka att bevarandestatus upprätthålls för de livsmiljöer och arter som finns i området.

Innebörden av begreppet ”Gynnsam bevarandestatus” kan variera för en art. En arts bevarandestatus kan vara gynnsam på en växtplats, medan den i ett regionalt eller nationellt perspektiv inte behöver vara

gynnsam. Det är därför nödvändigt att ange begreppet gynnsam bevarandestatus i förhållande till ett definierat geografiskt område.

Skånska kärlväxter i Natura 2000

Habitatdirektivet redovisar växtarter ”som kräver att särskilda bevarandeområden utses” och arter ”som kräver noggrant skydd”. Sedan 2000 är alla kärlväxter, som är förtecknade i Habitatdirektivet, fridlysta i hela landet. I Sverige finns 40 kärlväxter (tabell 1), som är förtecknade i Habitatdirektivet. Av dessa arter finns sex i Skåne - se tabell 2 (med artkod). Samtliga kända växtplatser i Skåne med dessa arter - utom för sandnejlika - är anmälda av Regeringen att ingå i Natura 2000. Dessa områden är av riksintresse och ska som Natura 2000-område prioriteras i samhällsplaneringen och skyddsarbetet.

Tabell 1. Svenska kärlväxter i Natura 2000. Arter som anges med fet stil förekommer i Skåne. Arter som anges med kursiv stil har funnits men är nu försvunna från Skåne.

Alvarmalört	Alvarstånds	Avarönn
Blockhavsdraba	Bottenviksmalört	Brudkulla
Dvärglåsbräken	Fjällkrassing	Fjällvallmo
Fjällviva	Flytsvalting	Gotlandsnunneört
Gotlandssippa	Grusnarv	Guckusko
Gulyxne	Hällebräcka	Hänggräs
Ishavshästsvans	Kalkkrassing	Kolstarr
Lappfela	Lappranunkel	Lappviol
<i>Myrbräcka</i>	Nipsippa	Norna
Polarblära	Pältsavallmo	Ryssbräken
Ryssnarv	Sandnejlika	Sjönajas
Skogsrör	Småsvalting	Snöfryle
Strandviva	Sötgräs	Venhavre
Ävjepilört		

Tabell 2. Kärlväxter i Natura 2000 – antal lokaler i Skåne

1. Dvärglåsbräken, <i>Botrychium simplex</i> (1419)	1 lokal
2. Flytsvalting, <i>Luronium natans</i> (1831)	1 lokal
3. Gulyxne, <i>Liparis loeselii</i> (1903)	4 lokaler
4. Kalkkrassing, <i>Sisymbrium supinum</i> (1493)	3 lokaler
5. Sandnejlika, <i>Dianthus arenarius</i> (1954)	277 lokaler
6. Sjönajas, <i>Najas flexilis</i> (1833)	1 lokal

Dvärglåsbräken (*Botrychium simplex*)

Dvärglåsbräken är totalt känd från ett femtontal platser i Sverige, från Skåne till Medelpad. Arten förekommer mycket sällsynt i övriga nordiska länder. I ett europeiskt perspektiv är dvärglåsbräken en utpräglad östersjöart.

Världsutbredningen för dvärglåsbräken omfattar nord- och centraleuropa, nordöstra och västra USA samt ströförekomster i Japan.

Arter som tillhör släktet låsbräknar kännetecknas av ett oregelbundet uppträdande, ena året kan de uppträda

rikligt för att nästa år förekomma i få individ eller helt saknas. Det kan dröja flera år, innan de kommer tillbaka och kan iakttas på platsen igen. Detta gäller också dvärglåsbräken. Jämför nedan angivna uppgifter om förekomsten av arten på Skanörs Ljung.

Dvärglåsbräken är fridlyst i hela landet. Den växer inom mycket små och isolerade områden med extrema fluktuationer i antal och är enligt kriterier för IUCN:s hotkategorier rödlistad som en starkt hotad art.

Status i Sverige och i Skåne

Dvärglåsbräken är idag känd från åtta platser i Sverige. Från 1980-talet till 1993 ansågs arten bara ha en växtplats i landet – Fårö på Gotland. Under 1990-talet har arten upptäckts på sex nya platser i landet – två platser i vardera Dalarna och Uppland samt en lokal i Halland respektive Skåne. År 2000 upptäcktes den första växtplatsen i Södermanland.

Dvärglåsbräken upptäcktes i Skåne sommaren 1998 (Olsson 1999) och är endast känd från en plats. Arten är dessförinnan senast sedd i landskapet 1914 vid Skälderviken i Barkåkra socken. Arten är ännu tidigare känd från Ystad, Silvåkra och Ivön.

Växtplats i Skåne

Skanörs ljung, Vellinge kommun

Skanörs ljung är ett cirka 300 hektar stort fukthedsområde på Falsterbohalvön. Området är naturreservat för att bland annat bevara områdets flora och vegetation. Det är förbjudet att plocka eller gräva upp växter. Dvärglåsbräken får anses ha ett tillräckligt skydd så länge hävden bibehålls och de hydrologiska förhållandena inte ändras.

Totalt växte drygt 400 exemplar av dvärglåsbräken 1998 invid en markväg inom naturreservatet. Individantalet var detta år större än vad

som totalt fanns på landets övriga växtplatser. Fyndplatsen kan sägas bestå av två närbelägna lokaler. Under 1999 påträffades mer än 500 plantor. Inom lokal 1 (norra delen) fanns cirka 300 individ inom en sträcka av cirka 100 meter. Inom lokal 2 (södra delen) noterades i storleksordningen 200 exemplar.

Ett exemplar av dvärglåsbräken hittades år 2000 på lokal 1. Totalt påträffades 148 individ av dvärglåsbräken inom lokal 2. År 2001 noterades totalt 42 exemplar av dvärglåsbräken, samtliga inom lokal 2. Vid ett besök tre veckor senare var skotten så nedvissnade att de var ytterst svårfunna, totalt påträffades vissna bladrester från 13 exemplar.

Ett hundratal mycket små plantor hittades under juni 2002, alla inom lokal 2. Under 2003 fanns 110 halvcentimeterstora eller mindre plantor inom område 1, där dvärglåsbräken med ett undantag inte visat sig sedan 1999. I område 2 fanns 70 individ. År 2003 fanns totalt 180 plantor.

Flytsvalting (*Luronium natans*)

Flytsvalting har påträffats på ett fåtal platser i västra Sverige, från Skåne till södra Värmland. I Norge finns arten i ett fåtal sjöar nära Oslo och i Danmark finns den på några lokaler i västra Jylland. Flytsvalting saknas i övriga nordiska

länder. Artens övriga utbredning omfattar Brittiska öarna och övriga Nordvästeuropa till Frankrike samt Centraleuropa till Vitryssland i öst.

Flytsvalting är fridlyst i hela landet. Den finns inom små och isolerade arealer med extrema fluktuationer i individantal och är enligt kriterier för IUCN:s hotkategorier rödlistad som en starkt hotad art.

Status i Sverige och i Skåne

I Sverige har flytsvalting två kända förekomster, en i Halland och en i Skåne. I Skåne växer flytsvalting i närheten av Ramsjöstrand på Bjärehalvön, där arten upptäcktes 1783. I Halland upptäcktes arten 1988.

Växtplats i Skåne

Bjärekustens naturreservat, Båstads kommun

Arten är känd från växtplatsen sedan 1783. Bevarandestatusen måste förbättras för att bli gynnsam.

Området är skyddat som naturreservat med syfte att bland annat bevara områdets flora och vegetation. Det är förbjudet att plocka eller gräva upp växter. Flytsvalting får anses ha ett acceptabelt skydd så länge de hydrologiska förhållandena inte försämras och under förutsättning att hävden förbättras.

Flytsvalting växer i grunda gölar inom Bjärekustens naturreservat. Arten är relativt riklig inom området, även om variationen mellan åren är stor på grund av sommartorkan. Mats Gustafsson, som 1995 specialinventerade förekomsten av flytsvalting framhåller, att arten gärna etablerar sig på "naken mark", där vegetationen inte är sluten utan ständigt påverkas av bete och tramp (Gustafsson 1995). Arten är konkurrenssvag i denna miljö. För att gynna förekomsten av flytsvalting i området är det viktigt att betet av nöt får fortsätta och att det i vissa partier utökas. Under senare år har den öppna marken minskat och flytsvalting försvunnit, då vegetationen tillåtit sluta sig alltmer, till exempel i området norr om göl nr 1.

Gölarna har numrerats enligt Gustafssons redovisning 1995.

Sommaren 2002 var blomningen enastående rik i göl nr 1 och 3. I göl nr 7 var blomningen år 2003 svag i juni men i början av juli bedömdes blomningen som riklig.

I den sommartid vanligtvis uttorkade dammen norr om område 1 har 10-15 blommor eller vegetativa delar noterats varje år under perioden 1991 – 1997. Därefter har inga plantor iakttagits (1999 – 2002).

Gulyxne (*Liparis loeselii*)

Gulyxne, tidigare känd under namnet myggnycklar, är en av vårt lands sällsyntaste orkidéer. Den har sin största förekomst i Sverige i Uppland och Gästrikland men är också känd i området från Skåne till Gästrikland. Gulyxne finns också i Danmark (främst på Själland), ett fåtal lokaler i Finland men inte längre i Norge där den är utgången. Arten finns i övrigt i Mellaneuropa söderut till södra Frankrike, norra Italien och Bulgarien. Ett fåtal lokaler är kända i västligaste Sibirien. I Nordamerika förekommer den främst i de östra delarna, i

gränsområdet mellan USA och Kanada, med enstaka förekomster längre västerut.

Gulyxne är fridlyst i Skåne sedan 1974 och i hela landet sedan 1986.

Status i Sverige

Gulyxne är efter 1980 känd från totalt 83 platser i Sverige. I Uppland och Gästrikland är gulyxne funnen på 58 lokaler, medan Gotland och Öland uppges ha 13 respektive 3. I Skåne är gulyxne rapporterad från totalt 8 platser efter 1980 (Mattiasson 2000).

Naturvårdsverket genomförde 1992 en inventering av gulyxne i Sverige. Undersökningen resulterade i rapporter om gulyxne från 71 lokaler. Floraväktarna i Skåne rapporterade fynd från fem platser. Inventeringen gjorde att Naturvårdsverket 1995 ändrade klassificeringen av gulyxne från sällsynt till sårbar art bland Sveriges rödlistade kärlväxter. Rödlistade arter i Sverige 2000 anger gulyxne som sårbar.

Gulyxne i Skåne

Igenväxning, torrläggning och exploatering av landskapet har samverkat till en kraftig och effektiv reduktion av arealen lämpliga livsmiljöer för gulyxne i Skåne. Att våtmarksberoende växtarter, som bland annat gulyxne, minskat eller helt försvunnit är i själva verket bara en bekräftelse på att landskapet dränerats och torrlagts - flertalet kalkkärr, som tidigare fanns i Skåne, är idag försvunna.

Gulyxne har sina säkraste förekomster i Skåne i blöta mossmattor i extremrikkärr. Arten uppträder också i blöt, mera ängsbetonad miljö, där gulyxne för sin fortlevnad kontinuerligt är beroende av hävd.

Gulyxne har idag få möjligheter att finna nya växtplatser i Skåne. Sådana miljöer måste skapas genom aktiva åtgärder, om orkidén ska kunna etablera sig på nya platser i Skåne.

Status i Skåne – utvecklingen under 50 år

Gulyxne är enligt ArtDatabanken känd från totalt 33 platser i Skåne. Den första inventeringen av Skånes Flora visar att arten i mitten av 1940-talet förekom på minst 25 platser i landskapet.

Skånes Flora (Weimarck 1963) uppger att gulyxne omkring 1960 fanns på ett 10-tal platser.

I mitten av 1960-talet upptäcktes några nya lokaler och 1965 var den känd från 13 växtplatser. Antalet lokaler har emellertid fortsatt att minska. De senaste årens undersökningsresultat visar att antalet lokaler minskat från åtta lokaler 1980 till fyra idag.

Sammanfattningsvis kan konstateras att antalet lokaler med gulyxne i Skåne minskat kontinuerligt och i genomsnitt med en hastighet motsvarande en halvering av antalet växtplatser under varje 20-årsperiod efter andra världskriget.

Status i Skåne – utvecklingen 1980 – 2000

1980 fanns gulyxne på åtta platser i Skåne, vilket bekräftas genom en undersökning 1981-1982 av Skånes sällsynta orkidéer (Witzell 1983).

Under 1990-talet har Floraväktarna i Skåne haft gulyxne under särskild uppsikt och kartlagt förekomsten i landskapet. 1992 fanns gulyxne på fem platser i Skåne. Floraväktarnas landskapsomfattande undersökning, som genomfördes 1999, visade att antalet lokaler minskat till fyra stycken. Undersökningarna visar att individantalet varierar från år till år på samma plats. Inom några platser har gulyxne ökat eller minskat kontinuerligt under 1990-talet, vilket indikerar förändringar i form av förbättrade respektive försämrade livsbetingelser på växtplatsen.

Det totala individantalet är av samma storleksordning idag som 1981-1982. Stora variationer i blomningsfrekvens mellan olika år är en sedan länge känd företeelse hos orkidéer och därför inget att förvånas över.

Bevarandestatus

Bevarandestatus för gulyxne i Skåne har inte varit gynnsam under de senaste 50-åren.

Under denna period har antalet lokaler minskat drastiskt även om utbredningsområdet i stort kan sägas vara oförändrat.

Utbredningsområdet är inte sammanhängande, växtplatserna har isolerats i landskapet och detta är uppenbart ett hinder för genutbyte.

Bevarandestatus för gulyxne i Skåne kan på flertalet idag befintliga växtplatser förbättras. Individantal och populationsstorleken på de fyra lokalerna var år 2000 större än vad som totalt tidigare noterats.

Årsresultatet var uppenbarligen exceptionellt gott. Individantalet som var betydligt lägre år både 2001 och 2002 kan betraktas som normalår för orkidén. Gulyxne kan med rätt skötsel och ostörda eller förbättrade hydrologiska förhållanden sannolikt överleva länge i livskraftiga populationer på sina nuvarande växtplatser i Skåne. Det totala utbredningsområdet kan därför bli oförändrat under lång tid även om avståndet mellan lokalerna är stora och genutbytet obefintligt. Försök att skapa nya växtplatser för gulyxne bör inledas.

Växtplatser i Skåne

Stångby mosse, Lunds kommun

Gulyxne har gynnsam bevarandestatus i sin huvudförekomst på Stångby mosse, medan förbättringsåtgärder måste vidtas i övriga delar av kärret där arten finns.

Stångby mosse hyser Skånes rikaste förekomst av gulyxne. Här förekommer den idag till största delen i extremrikkärr med glesvuxen vass. Arten finns dessutom sparsamt i tätare vassområden. Gulyxne är svårfunnen och svårinventerad i området. Området är sedan 1981 skyddat som naturreservat med syfte att bland annat bevara områdets flora och vegetation.

Gulyxne hade under 1960- och 1970-talet förmodligen sin största förekomst i individantal i mattor av spjutmossa i täta vassområden. Så är dock inte fallet längre, då den idag framför allt växer i områden med gles vass.

Vid en räkning 1979 hittades ca 175 individ. År 1982 gjordes ingen systematisk genomgång av området men ca 180 individ, varav 50 i blom, noterades. 1985 hittades 171 blommande exemplar.

Floraväktarna i Skåne har följt utvecklingen mera noggrant sedan 1990-talet, vilket framgår av de årligt återkommande uppgifterna från denna period. Växlingarna i individantal mellan åren är stora, både i de glesa och täta vassområdena. Blomning och individantal har glädjande nog ökat påtagligt under perioden 1998 – 2002, dock undantaget år 2001. Antalet blommande individ var 2003 ett av de lägsta som noterats.

Simris strandäng, Simrishamns kommun

Gulyxne bedöms kunna få en gynnsam bevarandestatus inom Simris strandäng. Denna bedömning gäller under förutsättning att grundvattentillförseln till området säkerställs genom att man förbjuder dränerande åtgärder i områdets omgivning samt samtidigt som området sköts genom bete av nötkreatur.

Områdets kalkfuktängar och extremrikkärr är skyddade som naturreservat sedan 1959. Kalkkärrsvegetationen är helt beroende av det framflytande grundvattnet i ängsslutningen och ett ovillkorligt krav för att gulyxne ska kunna överleva på platsen. Ett mera intensivt bete gynnar kalkfuktängarna, kalkkärrarna och dess artuppsättning inklusive gulyxne och är en förutsättning för att området inte ska förbuskas och växa igen.

Betetrycket inom området har under en längre period varit alltför lågt, vilket inneburit att högörtängar utbildats inom stora delar av de fuktängar, som omger kärrmarken. Sedan 1999 har särskilda åtgärder i landskapsvårdande syfte vidtagits för att begränsa högörtängarna och gynna de mera lågväxta fuktängarterna. Härigenom har tillståndet i ängen förbättrats.

Gulyxne växer i området kalkkärr på två närbelägna platser. Under perioden 1999 - 2003 har antalet blommande individ varit stort jämfört med hur många som hittades under tidsperioden 1965 – 1985. I det mindre beståndet påträffades inte något exemplar 2001, medan det 1999 och 2000 totalt har funnits 5 – 10 individ i området. 2002 och 2003 påträffades 2-3 exemplar, varav ett - två i blom.

Norra Åsum (Åsumallet), Kristianstads kommun

Gulyxne kan få en gynnsam bevarandestatus inom Norra Åsum under förutsättning att erforderlig hävd kan garanteras långsiktigt samtidigt som vattennivåerna förblir opåverkade.

Området har för närvarande inget skydd. Naturvärden inom Hammarsjöns västra sida har dock inom ramen för verksamheten vid Kristianstads Vattenrike kartlagts, som underlag för reservatsbildning och skötsel, genom en särskild utredning 1999.

Gulyxne upptäcktes i strandängarna på Hammarsjöns västra sida 1965 av Tore Mörnsjö. Orkidén växer i blöta mosstuvor. Individantalet växlar kraftigt mellan år, vilket sannolikt beror på skiftande vattennivåer i Hammarsjön. Arten förekom 1999 endast i några få individer, medan antalet blommande exemplar var väsentligt större år 2000. Sommaren 2002 växte gulyxne enstaka eller i små grupper, som mest 10 plantor. Individerna var genomgående kraftiga, högvuxna och mångblommiga – imponerande!

Nötkreatur har betat i området under lång tid. Förbuskningen var obetydlig 1981-82 (Wittzell 1983). Under kommande år tycks djuren inte ha uppehållit sig i området i någon större utsträckning. Tio år senare hade situationen förändrats. Åren 1992-93 avverkades buskar och alar i området samtidigt som slätter utfördes för att skapa en godtagbar miljö för gulyxne. Samtidigt bedrevs ett visst men uppenbarligen otillräckligt bete i området. Detta bedömdes då vara

den sannolika förklaringen till artens tillbakagång under senare tid. En hög vattennivå i Hammarsjön begränsar trädens och buskarnas tillväxt och expansion i områdets fuktigare delar.

Individrikedomen av gulyxne var extremt stor sommaren 1982 och 2003. Åtgärder genomfördes under hösten 2000 för att både avlägsna en del småväxta och gamla alar och samtidigt skapa en viss omrörning i den fuktiga kärrtorven. Framtiden får utvisa om dessa åtgärder kan underlätta spridningen av arten inom området.

Zackows mosse

Gulyxne hade under perioden 1965-1995 en ogynnsam utveckling i Zackows mosse till följd av hydrologiska förändringar i närområdet. Genom restaureringsåtgärder under främst 1990-talet har arten kunnat återhämta sig och utvecklas på ett positivt sätt. Markägaren har medgivit att ytterligare restaureringsarbeten får genomföras. Förutsättning finns därför att genom olika insatser utveckla och förbättra populationen av gulyxne inom växtplatsen, vilket kan leda till att en gynnsam bevarandestatus för gulyxne uppnås i Zackows mosse. Området saknar skydd.

Gulyxne växer inom små blöta ytor i extremrikkärret. Artens utveckling under den senaste 40-årsperioden är känd genom en sammanställning som Richard Åkesson upprättat.

Den kraftiga tillbakagången under 1960-talet är mycket påtaglig. I mitten av 1960-talet anlades en bevattningsdamm omedelbart uppströms växtplatsen för gulyxne. Detta var uppenbart också förklaringen till artens mycket kraftiga och snabba tillbakagång.

Gulyxne har påtagligt ökat i antal under 1990-talets senare hälft. Från från plantor inom området har samtidigt spritts till en närbelägen yta, där några nya vegetativa exemplar upptäcktes under år 2000. Individantalet är nu av samma storleksordning eller till och med något högre än för 30-40 år sedan. Utvecklingen är ett resultat dels av medvetna landskapsvårdande åtgärder, som bedrivits under många år genom manuella röjningsinsatser, dels av de ändrade och förbättrade hydrologiska förhållanden i kärret, som uppkom när bevattningsdammen inte längre användes och ett dike lades igen 1996.

Kalkkrassing, (*Sisymbrium supinum*)

Kalkkrassing har sin huvudsakliga utbredning på Öland och Gotland. På det svenska fastlandet finns arten endast i Limhamn i Skåne, varifrån den är känd från tre platser. Arten har sin huvudutbredning i Sydfrankrike, där den dock

blivit allt sällsyntare. Den har dött ut på åtskilliga mellaneuropeiska lokaler, men finns ännu kvar på flera ställen i övriga Frankrike med angränsande länder och i Estland.

I Sverige är arten rödlistad som missgynnad med hänsyn till att antalet växtplatser minskar, att förekomsten varierar stort mellan år samt att utbredningen i landet är mycket begränsad. Kalkkrassing är fridlyst i hela landet.

Status i Skåne

Kalkkrassing upptäcktes 1981 i Limhamn i Skåne (Wigforss & Johansson 1982). Den antas ha kommit till Skåne med kalksten från Gotland. Arten har iakttagits på tre närbelägna platser i Limhamn.

Växtplats i Skåne

Limhamns kalkbrott, Malmö kommun

Limhamns kalkbrott är norra Europas största dagbrott. Kalksten har tidigare brutits i brottet men verksamheten har numera upphört. Området, som ligger under havsytans nivå, ska enligt gällande täktplan fyllas med vatten, när täktverksamheten avslutats och då kan inte kalkkrassing fortleva på platsen. Att fylla kalkbrottet med vatten kräver tillstånd enligt miljöbalken.

Områdesskydd saknas. I ”Översiktsplan för Malmö år 2000” är kalkbrottet utpekad som utredningsområde i syfte att bland annat klarlägga om och hur området och dess naturvärden kan bevaras. Vegetationen är 2002 tätare än bara för ett par år sedan och har av allt att döma börjat sluta sig i området, vilket inom en nära framtid kan bli ett hot mot arten.

Kalkkrassing förekom både under 1998, 1999 och 2000 med mer än hundratals individ på botten i kalkbrottets östra delar. Individerna var småväxta år 2000. År 2001 fanns ett stort antal plantor och rikligt med storgväxta exemplar (muntligt, B. Örneberg). Sommaren 2002 noterades i början av september mer än 300 små individ. Även under 2003 har arten funnits i kalkbrottet.

Sandnejlika (*Dianthus arenarius*)

Sandnejlika förekommer i Sverige enbart i Skåne. De skånska växtplatserna är västliga utposter av artens östligt europeiska utbredning. Sandnejlikan – underarten *arenarius* – har i Skåne sin globala huvudutbredning och finns

i övrigt på några få lokaler i Estland och Lettland. I Finland är sandnejlikan mycket sällsynt (underarten *borussicus*).

Sandnejlika är en nationell s.k. ansvarsart, som Sverige har ett särskilt ansvar att skydda.

Sandnejlika är fridlyst i hela landet. I Sverige är den rödlistad - enligt kriterier för IUCN:s hotkategorier - som sårbar till följd av att förekomsten minskar och utbredningen är geografiskt mycket begränsad.

Status i Skåne

Sandnejlika finns på 277 platser inom ett begränsat geografiskt område i östra Skåne, från Kristianstadslätten i norr till Simrishamnstrakten i söder (Kristianstad, Simrishamn, Tomelilla och Ystad kommun). På flera platser växer arten i stor mängd. Därutöver förekommer sandnejlika sparsamt på fyra platser i västra Skåne (Kävlinge och Svalövs kommun). Inom utbredningsområdet återfinns arten i första hand på sanddominerade, solexponerade marker med kalkhaltigt material. Sandnejlika påträffas normalt inom områden med mycket högt skyddsvärde. Sandnejlika är en karaktärsart i sandstappsvegetation. Den är en biotop i Natura 2000 som ska prioriteras i skyddsarbetet. I övrigt kan sandnejlikan ibland förekomma på ogödslade torrängar i östra Skånes sanddominerade kalktrakter.

Växtplatser i Skåne

Sandnejlika har särskilt individuella förekomster bland annat i Åhus-trakten, på Söndreklack i Degeberga, i Verkeåns dalgång och vid Vitemölla i östra Skåne. I västra Skåne förekommer sandnejlikan sällsynt på torrängar i fyra områden (Löddeköpinge, Järavallen, Västra Karaby och Norrvidinge) med mindre bestånd på varje plats.

Fig. 1 Utbredning av sandnejlika i Skåne

I figur 1 redovisas de växtplatser för sandnejlika som noterats under den inventering som Lunds Botaniska Förening genomfört av Skånes flora under åren 1990 – 2001. Sammanfattningsvis kan konstateras att 144 av totalt 277 lokaler för sandnejlika ingår i Natura 2000. De viktiga lokalerna Verkeåns dalgång och Vitemölla är skyddade som naturreservat liksom några andra växtplatser: Drakamöllan, Kumlan m fl. Samtliga dessa områden ingår i Natura 2000-området Verkeåns dalgång. Två av de fyra områdena i västra Skåne ingår i Natura 2000 – Västra Karaby och Norrvidinge.

Sjönajas, (*Najas flexilis*)

Sjönajas har under de senaste 100 åren hittats i fem landskap; Skåne, Småland, Göteborg, Södermanland och Uppland. Arten har idag sin enda svenska förekomst i Skåne. Arten har i sen tid även förekommit i

Södermanland, där den trots undersökningar inte återfunnits efter 1991. I Danmark, Norge och Finland har ett fåtal sentida fynd gjorts. Även i övriga Nordeuropa finns endast ett fåtal moderna fynd, medan sjönajas däremot är relativt vanlig i Nordamerika.

Sjönajas är fridlyst i hela landet. I Sverige är sjönajas rödlistad som akut hotad. Den är rödlistad - enligt kriterier för IUCN:s hotkategorier - som akut hotad till följd av att arten endast finns på en plats och fortgående minskat.

Status i Skåne

Sjönajas ansågs tidigare vara utgången ur Skånes flora, trots att arten uppträdde i mängd utanför Sjöholmen i Ringsjön så sent som 1969. Under 1940-talet fanns sjönajas i så stor mängd i Västra Sörödssjön att hela botten täcktes. Sjönajas, som först upptäcktes i Ringsjön 1881, har aldrig varit vanlig i Skåne. Under de senaste 100 åren är arten känd från 5-6 lokaler. Senare undersökningar 1977-78 som särskilt inriktats på att återfinna sjönajas på tidigare kända lokaler har emellertid visat att arten helt försvunnit.

Växtplats i Skåne

Hammarsjön, Kristianstads kommun

Sjönajas upptäcktes i augusti 1996 (Ryde 1996) i Hammarsjön söder om Kristianstad. Undersökningar 1997 och 1998 har visat att sjönajas förekommer inom ett större område och mera rikligt i södra delen av Hammarsjön än vad som ursprungligen rapporterades.

Områdesskydd saknas. Under 1999 genomfördes inom ramen för Kristianstads Vattenrike en undersökning av naturvärden utmed Hammarsjöns västra sida, som underlag till skyddsåtgärder i form av bland annat reservatsbildning och skydd av vegetation och flora.

Till följd av fridlysningsbestämmelserna år 2000 har det blivit svårt att följa artens situation och utveckling. Rapporter att sjönajas iakttagits i sjön finns från år 2000 respektive 2002.

Litteratur

- Cederberg, B. & Löfroth, M. (red) 2000. Svenska djur och växter i det europeiska nätverket Natura 2000. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Gustafsson, M. 1995. Förekomst av flutsvalting och strandbeta på Bjärehalvön. Lunds Botaniska Förenings Medlemsblad 1995 (2):17-21.
- Gärdenfors, U. (ed.) 2000. Rödlistade arter i Sverige 2000. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Mattiasson, G. 1993-1996. Floraväktarverksamheten i Skåne. Årsrapport 1992-1995. Lunds Botaniska Förenings Medlemsblad.
- Mattiasson, G. 2000. Gulyxne i Skåne 1999. Lunds Botaniska Förenings Medlemsblad 2000 (3): 24-31.
- Mattiasson, G. 2002. Skånska kärleväxter i Natura 2000. Botaniska Notiser 135:1. Lund.
- Nilsson, Ö. & Gustafsson, L-Å. 1979. Projekt Linné rapporterar 93 – 105. Svensk Bot. Tidskr. 73:71-85.
- Olsson, K-A. 1997. Sandnejlika, *Dianthus arenarius*, i Skåne. Lunds Botaniska Förenings Medlemsblad 1997 (3): 19-23.
- Olsson, K-A. 1997-2000. Floraväktarverksamheten i Skåne. Årsrapport 1996-1999. Lunds Botaniska Förenings Medlemsblad.
- Rickman, H. 1977-78. Rapport 8 resp 14, *Najas flexilis* till Projekt Linné (opublicerad).
- Ryde, U. 1996. *Najas flexilis*, sjönajas, åter i Skåne. Lunds Botaniska Förenings Medlemsblad 1996 (3): 3-5.
- Wigforss, M. & Johansson, J. T. 1982. Kalkkrassing vid Lernacken i Skåne. Svensk Bot. Tidskr. 76:46.
- Wittzell, H. 1983. Hotade orkidéarter i Skåne. Länsstyrelserna i Malmöhus och Kristianstads län.

I denna rapport redovisas förekomsterna av de sex skånska kärlväxtarter som finns listade i Habitatdirektivet. Arterna är dvärglåsbräken, flytsvalting, gulyxne, kalkkrassing, sandnejlika och sjönajas. Rapporten redovisar situationen år 2003.